

Žvelgiant į ateitį: partizaninės kovos taktikos sklaida Lietuvoje ir jos įgyvendinimas 1944–1953 m.

Straipsnyje analizuojama tarpukario Lietuvos kariuomenės ir Lietuvos šaulių sąjungos rengimo partizaniniam karui valstybės teritorijos okupavimo atveju problema ir tarpukario karinės strategijos sąsajos su pokario partizaninėmis kovomis. Apžvelgiama partizaninio karo samprata tarptautinės karo (humanitarinės) teisės kontekste. Aptariamas galimas Lietuvos šaulių sąjungos poveikis 1944–1953 m. partizaniniam karui bei kaip tarpukario patirtis per karininkus ir šaulius galėjo būti pritaikyta pokario kovose.

IVADAS

1990 m. atkūrus Lietuvos nepriklausomybę į tautos atmintį pradėtas grąžinti pokario partizaninis karas kaip reiškinys, prisidėjęs prie lietuviškos tapatybės išsaugojimo. Partizaninis karas yra vienas svarbiausių XX a. įvykių. Jis giliai įsirėžęs į moderniosios lietuvių tautos atmintį, o kartu sulaukiantis kontroversiškų vertinimų. 2009 m. kovo 11 d. Lietuvos Respublikos Seimas priėmė deklaraciją, skelbiančią, kad „Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio Tarybos prezidiumo pirmininkas Jonas Žemaitis buvo kovojančios su okupacija Lietuvos valstybės vadovas, faktiškai vykdęs Respublikos Prezidento pareigas“¹. Nuo pat 1940 m. sovietų okupacijos iševijoje nenutrūkstamai veikė grupės

užsienio valstybių pripažinta Lietuvos diplomatinė tarnyba. Anot Nijolės Gaškaitės-Žemaitienės, strateginis partizanų kovos tikslas buvo priešintis kolonizavimui, gyventojų ir materialinių bei dvasinių vertybių naikinimui, o po 1949 m. prioritetiniu veiklos uždaviniu tapo ideologinė kova². Pokario masinis gyventojų pasipriešinimas yra įrodymas, jog lietuviai nesusitaikė su sovietine okupacija. 2010 m. Lietuvos Respublikos Prezidentė Dalia Grybauskaitė pareiškė, kad „partizanai laimėjo pagrindinį mūšį – dvasinę pergalę ateičiai, nes tik kovojanti tauta nežūva. (...) partizanai parodė pasauliui, kad savanoriškas Lietuvos įstojimas į SSRS tebuvo mitas.“³ Į šiuos žodžius reagavo Rusijos užsienio reikalų ministerijos atstovas spaudai Andrejus Nesterenka pareiškdamas, jog „per anksti kalbėti apie galimybes pasiekti visiškai naują lygį Lietuvos ir Rusijos dialoge“⁴.

Manytume, kad pokario partizanai turėtų būti traktuojami kaip prieškarinio Lietuvos kariuomenės tradicijos tęsėjai, nes jie buvo du dešimtmečius nepriklausomoje Lietuvoje patriotiškai auklėtos kartos atstovai. Tai buvo karta, kuri turėjo karinės tarnybos Lietuvos kariuomenėje patirties, dalyvavo skautų, jaunalietuvių, šaulių ir kt. organizacijų veikloje.

Straipsnyje apžvelgiama, kaip 1944–1953 m. partizanų kovų strategiją ir taktiką galėjo paveikti tarpukario Lietuvos kariuo-

menės štabo sudaryti operacijų planai ir šaulių rengimas partizaniniam karui. Aktyvų šaulių dalyvavimą pokario partizaniniame kare analizavo Jonas Vaičėnonis⁵ ir Dalia Kuodytė⁶.

Nustatant pokario kovų ryšį su pirmosios Lietuvos Respublikos karine doktrina, remiamasi Lietuvos centriniame valstybės archyve (toliau – LCVA) saugomais Lietuvos kariuomenės operacijų planais, o siekiant išsiaiškinti, kaip šauliai ir Lietuvos visuomenė buvo ruošiami partizaniniam karui, analizuojamos 1935–1940 m. Lietuvos šaulių sąjungos (toliau – LŠS) savaitraščio „Trimitas“ publikacijos. Analizei pasirinktas chronologines ribas lėmė tai, kad 1935 m. buvo priimtas naujas LŠS įstatymas, pagal kurį organizacija buvo sukarinta. Naujasis LŠS statutai skelbė: „Šaulių sąjunga yra visuomeninė karinė savanorių organizacija, (...) sudaro Lietuvos Respublikos ginkluotojų pajėgų dalį. (...) tikslas yra stiprinti tautos atsparumą ir valstybės gynimo pajėgas ir siekti, kad kiekvienas lietuvis būtų šaulys.“⁷ Iki tol buvusi labiau visuomeninė organizacija, LŠS tapo pavaldi kariuomenės vadui, apskričių rinktinėms ėmė vadovauti karo komendantai, šauliai prilyginti kariams, buvo geriau apginkluoti ir kariškai parengti⁸.

PARTIZANINIO KARO IDĖJOS APŽVALGA

Nuo XIX a. pradžios, kai Europos valstybių kariuomenės tapo masinės ir pradėjo orientotis į kuo spartesnę ginkluotos kovos baigtį, ėmė tobulėti ir partizaninio karo taktika: daug stipresniam priešininkui turėjo mesti iššūkį gerokai silpnesnės, bet ir judresnės bei labiau morališkai pasirėngusios pajėgos, kurios siekė ne nugalėti priešą mūšio lauke, bet jį išsvarginti ir priversti pasitraukti⁹. Kartu valstybės sergėjo teisę į karą bei riboję ats-

kirų asmenų galimybę naudoti ginkluotą jėgą. XIX a. karas buvo suprantamas kaip vyriausybės ir jų armijų kova, tuo tarpu civiliai turėjo likti tik pasyvūs stebėtojai¹⁰. Civiliai, nesilaikantys vadinamosios trinario karo koncepcijos (kai kariauja tik vyriausybės kariuomenės, o trečiasis karo dalyvis – civiliai – tik stebi), buvo traktuojami kaip maištininkai, nusikaltėliai, su jais tarptautinės teisės požiūriu galėjo būti teisėtai susidorojama pačiu žiauriausiu būdu¹¹. Tačiau istorijos eigoje partizaninės kovos būdas dažnai būdavo pasirenkamas spontaniškai, įvertinant priešų jėgų pranašumą ir kilus būtinybei vengti žūtbutinio lemiamo mūšio. Pagal įprastą apibūdinimą partizanas yra savanoris, veikiantis priešų užnugaryje ir priklausantis organizuotiems ginkluotiesiems dariniams. Pagrindinis partizaninio karo tikslas – nereguliais išpuoliais silpninti priešų pajėgas, o sustiprėjus – organizuoti savo reguliariusius karinius darinius, pajėgius rengti dideles puolamąsias operacijas. Tokia kovos forma buvo taikoma XIX a. nacionalinio išsivadavimo karuose Europoje, o partizaninio karo taisyklės įtvirtintos Hagos (1907 m.) ir Ženevos (1949 m.) konvencijose. Šiose konvencijose ir jų papildomuosiuose protokoluose žodis „partizanas“ neįtvirtinamas, tačiau galima suprasti, kad partizanų būriai yra prilyginti saviginos būriams, todėl jų kova laikoma teisėta ir jie prilyginami kombatantams¹². Tačiau istoriškai susiformavusi partizaninio karo sąvoka nėra teisinė. Šiam karui būdinga netradicinė taktika, apimanti slaptumą, netikėtumą ir šoką, kurį priešininkui rengia reguliarioji kariuomenė, nereguliosios ginkluotosios pajėgos ar organizuoto pasipriešinimo judėjimo dalyviai¹³. 1907 m. Hagos konvencijos Karo veiksmų sausumoje įstatymų ir papročių nuostatų 1 straipsnyje rašoma, jog „karo įstatymai, teisė ir pareigos taikomos ne tik kariuomenėms, bet

ir milicijos bei savanorių daliniams, kurie atitinka tokias sąlygas: 1) jiems vadovauja už savo pavaldinius atsakingas asmuo; 2) turi nustatytą per atstumą atpažįstamą emblemą; 3) atvirai nešioja ginklus; 4) vykdo operacijas pagal karo įstatymus ir papročius. Šalyse, kuriose milicija ar savanorių daliniai sudaro kariuomenę arba yra jos dalis, jiems taikomas „kariuomenės“ terminas.¹⁴ Ženklas ir ginklas yra požymiai, kurie išoriškai apibūdina ginkluotųjų pajėgų narį, nors „atviras ginklo nešiojimas“ neturi būti suprantamas kaip „matomas“ ar „parodomasis“, vadinasi, nėra reikalavimo, kad granata ar revolveris būtų nešiojami prie diržo, o ne kišenėje ar po paltu. Svarus kriterijus asmenį laikyti kombatantu yra jo statuso pastovumas, t. y. tas pats asmuo negali vieną dieną kombatantu būti, kitą dieną – ne, o trečią – vėl imti į rankas ginklą, nes tai yra statusas, kuris įgyjamas asmeniui prisidėjus prie reguliariųjų ar nereguliariųjų ginkluotųjų pajėgų ir pasibaigia gavus kitą statusą (pavyzdžiui, karo belaisvio) ar sudėjus ginklus¹⁵. Pats partizaninis karas neturi nei fronto, nei užnugario, nei flangų. Karas vyksta visur ir visada: mieste, kaime, miške, visais metų laikais, dieną ir naktį. Partizaninis karas vykdomas teritorinės gynybos principu ir apima visą okupuotą kraštą, jame dalyvauja visa tauta. Vieni kaunasi teritorinėje kariuomenėje (partizanauja), kiti vykdo ryšininkų, žvalgų, medikų pareigas, tretį aprūpina maistu, apranga, medikamentais. Priešo pajėgos yra naikinamos visur ir visada, ir tai jį verčia telkti pajėgas į didesnes įgulas, taigi partizanai ima kontroliuoti didesnes teritorijas, o priešas demoralizuojamas¹⁶. 1949 m. Ženevos konvencijos papildomuosiuose protokoluose numatyta, kad ginkluoto konflikto okupuotame krašte metu ar prieš užnugaryje veikiantys kombatantai objektyviai negali vizualiai išsiskirti iš civilių gyventojų, todėl kombatanto statusas asmenims suteikiamas

ir tada, kai karinio susidūrimo metu jie atvirai naudoja ginklą¹⁷.

1944–1953 m. partizaninis karas nebuvo naujiena XX a. Lietuvos istorijoje. Partizanai dalyvavo Lietuvos nepriklausomybės kovoje. Šaulių-partizanų veiklos 1919–1923 m. problemą yra tyrinėjęs Vygantas Vareikis savo daktaro disertacijoje¹⁸. Partizanų būriai kūrėsi spontaniškai ir fronte talkino kariuomenei¹⁹. 1919 m. šiaurinę Lietuvos dalį užėmus bermontininkams, vietos gyventojai, nepakęsdami jų savivalės, ėmė burtis į partizanų būrius. Aktyvumu išsiskyrė Joniškėlio, Šiaulių, Papilės, Gruzdžių, Stačiūnų ir Linkuvos partizanai. Dar vyksiant kovoms su bermontininkais, prasidėjo partizaninės šaulių kovos ir su lenkais. Nepriklausomybės kovoje (jų metu šauliai apie 100 kartų buvo susidūrę su priešu) 67 šauliai žuvo, 146 buvo sužeisti²⁰. Šauliai-partizanai gynė civilius gyventojus nuo plėšikaujančių gaujų, o su lenkais kovėsi ir fronte bei užfrontėje, t. y. prieš užimtoje teritorijoje. Lenkijos 13-ojo ulonų pulko mjr. S. Aleksandrowiczius atsiminimuose rašė: „(...) turėjome nuostolių nuo jų partizanų „šaulių“. Sekė mus iš uždangos, iš miškų pakraščių ar iš už pelkių mus apšaudydavo. Paimti į nelaisvę su ginklu rankoje ir nuteisti sušaudyti, neleisdavo užrišti akių. Mirdavo drąsiai, su orumu, atiduodami gyvybę atskirumo ir nepriklausomybės idėjai.“²¹ Po 1920 m. konflikto su lenkais nustačius demilitarizuotą neutraliąją zoną, partizaninio pobūdžio susidūrimų joje būta iki 1923 m.; iš Lietuvos pusės juose dalyvavo šauliai-partizanai. Jų veikloje būta ir savivalės bei neigiamos veiklos prieš vietos gyventojus atiminėjant jų turtą. Paribio su Lenkija šaulių „partizanavimas“ minėtu laikotarpiu tapo savotišku sociokultūriniu reiškiniu, gyvenimo būdu, kai vyrai dirbdavo savo laukus, bet prireikus rinkosi su ginklais ir vykdė įvairias karines akcijas, nors Lietuvos karininkai jų

veiksmus iš esmės vertino kritiškai²². Tačiau sovietinės okupacijos išvakarėse kariuomenės štabe buvo pareikšta, kad partizaniniai šaulių veiksmai nepriklausomybės kovose buvo daug veiksmingesni ir naudingesni panaudoti greta reguliariosios kariuomenės dalinių²³. Akivaizdu, kad jau 1919–1923 m. susiformavo šaulio kaip partizano įvaizdis, be to, ypač Dzūkijoje ir Aukštaitijoje, buvo gyvi vos prieš du dešimtmečius vykusių kovų ir jų taktikos prisiminimai.

1935 m. „Trimite“ buvo rašoma, kad nepriklausomybės kovose apie 0,75 proc. Lietuvos gyventojų dalyvavo partizaniniame judėjime, o atskiruose valsčiuose šis skaičius svyravo nuo 0,3 iki 1,5 proc. Taip pat buvo pareikšta, kad ateityje su LŠS pagalba bus galima pasipriešinti ir gausesniai priešui²⁴. 1938 m. gegužės 22 d. Šiaulių aps. Pašvitinio parapijos kapinėse buvo atidengtas obeliskas pirmam nepriklausomybės kovose žuvusiam partizanui A. Vainauskui, o dr. J. Navako iniciatyva buvo numatyta sušaukti partizanų suvažiavimą nepriklausomybės kovoms paminėti²⁵.

Tarpukario Lietuvos karinėje vadovybėje partizaninio karo strategiją 1926 m. aiškiai įvardijo Vyriausiojo kariuomenės štabo viršininkas plk. ltn. Kazys Škirpa, kuris, analizuodamas Lietuvos gynybos galimybes, pabrėžė būtinybę prieš užnugaryje organizuoti plataus masto partizaninius veiksmus, turinčius padėti persigrupuoti pagrindinėms lietuvių pajėgoms²⁶. 1926 m. spalio mėn. SSRS Revoliucinė karinė taryba numatė karinio „bendradarbiavimo“ su Lietuva programą, kurioje nutarė neduoti Lietuvai jokių pažadų dėl partizaninio judėjimo (kalbama apie SSRS karo atašė Ivanui Klačko K. Škirpos atskleistą vieną iš Lietuvos gynimosi nuo Lenkijos plano dalių, nes Lietuvos kariuomenė Lenkijos okupacijos ir lietuvių partizaninio karo atveju vylėsi užsitikrinti SSRS pagalbą)²⁷. 1926 m. gegužės

31 d. LŠS viršininkas raporte rašė, kad, „be kovos būrių, gali veikti atskiros partizanų grupės prieš užpakaly, priduodant būriams reikalingą skaičių karininkų ir puskarininkų“²⁸. Analizuojant galimybę panaudoti LŠS administracinės linijos su Lenkija gynybai, prieita prie išvados, kad šauliai tinka „partizaniniam veikimui prieš užpakaly ir padedant mūsų kariuomenės dalims dalių viršininkų nuožiūra“²⁹.

Lietuvos karybos teoretikas mjr. Vytautas Bulvičius savo 1939 m. išleistoje knygoje rašė, kad „ginkluotus partizanų būrius galima parengti palyginti greit. Bet tai nebus tikra ginkluotoji valstybės jėga. Ginkluotų partizanų būrių negalima niekinti. Jie labai sėkmingai gali kautis greta reguliariosios kariuomenės; jie gali atlikti daugelį antraeilų karo uždavinių.“³⁰ Rašydamas apie partizanų veikimo taktiką, V. Bulvičius tvirtino, jog „šauliai veikia nenutoldami ar ne per daug tenutoldami nuo savo gyvenamųjų vietų. Tai teikia jiems gerumą, kad jie gali geriau išnaudoti vietovę. (...) šaulys turi puikiai orientuotis visuose savo apylinkės šunkeliuose, balų tarpekliuose net tamsią naktį. (...) vadas turi žinoti visas savo apylinkės vietas, patogias slėptis, visas vietas, kur patogų įrengti kliūtis, o prireikus – saugiai pasitraukti.“³¹ Anot J. Vaičėnionio, „Šaulių sąjunga buvo lyg tiltas tarp kariuomenės ir visuomenės. Manau, kad taip per Šaulių sąjungą pradedama ruošti partizaniniam karui. Pagal scenarijų, jeigu priešas pereis sieną, jie turėjo priimti pirmąjį smūgį. Daug ir rimtai dirbo kariuomenės instruktoriai, būriai turėjo savo užduotis, teritoriją ir pan. Kaip žinome, Šaulių sąjungos nariai gausiai dalyvavo pasipriešinimo kovose. (...) ji [LŠS. – V. J.] buvo rengiama partizaniniam karui.“³²

Partizaninio karo idėja tarpukario Lietuvoje buvo gyva nuo nepriklausomybės kovų, o šauliai puikiai tiko galimam ateities partizaniniam karui. LŠS priklausė kariuomenės

struktūroms, tad pagal tarptautinę teisę jos nariai turėjo būti traktuojami kaip kombatančiai, kas buvo labai svarbu vykstančiam karui legitimuoti, nes gyvavo koncepcija, kad legaliai kariauti gali tik vyriausybių kariuomenės. Taigi į nelaisvę patekusiems partizanams turėjo būti užtikrintos karo belaisvio teisės.

LŠS KARINĖS PAJĖGOS

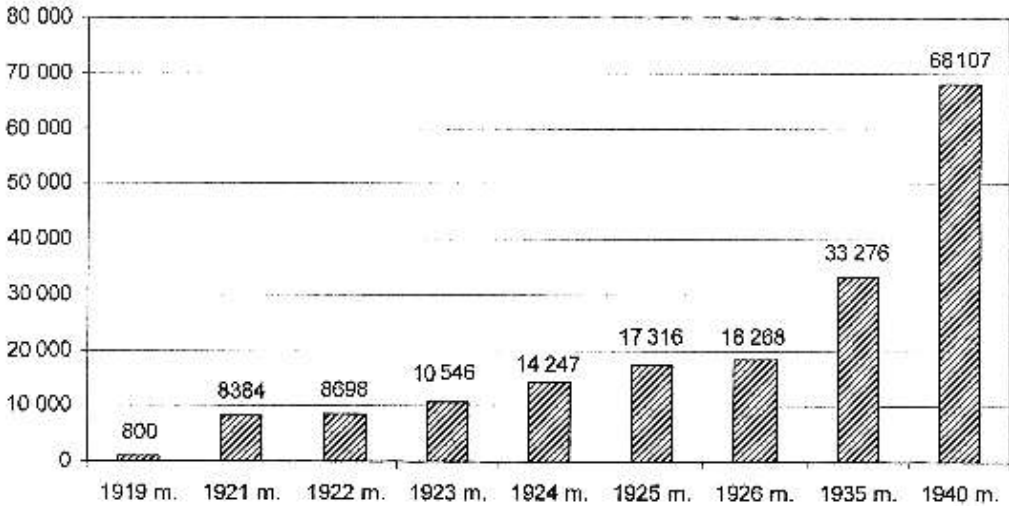
Kiekviena karinė struktūra yra svarbi tiek, kiek turi karinės galios, kuri iš esmės vertinama organizacijos gausumu, ginkluotės kiekiu, kokybe ir pasiryžimu kautis. Šiuo požiūriu, atsižvelgiant į Lietuvos gyventojų skaičių, LŠS okupacijos išvakarėse atrodė gana įspūdingai. Per du savo veiklos dešimtmečius sąjunga nuėjo ilgą kelią ir iš spontaniškai nepriklausomybės kovose dalyvavusių partizaninių formuočių išaugo į visą Lietuvą apimančią karinę visuomeninę organizaciją.

Netrukus po susikūrimo 1919 m. gruodžio 19 d. LŠS buvo 39 būriai, o juose – apie 800 narių³³, 1921 m. lapkričio 2 d. duomenimis, joje jau buvo 8384 nariai, kandidatai ir rėmėjai, iš jų 5224 – rikiuotės šauliai³⁴. 1922 m. balandžio mėn. LŠS buvo 4628 rikiuotės ir 2193 ne rikiuotės šauliai, 1174 rikiuotės ir 627 ne rikiuotės kandidatai, 49 rėmėjai ir 27 įvairūs specialistai, iš viso 8698 asmenys³⁵. 1923 m. sausio mėn. duomenimis, LŠS turėjo 10 546 narius³⁶. 1924 m. sausio 1 d. LŠS buvo 14 247 šauliai (9757 rikiuotės ir 4490 ne rikiuotės) dvidešimtyje rinktinių, kurias sudarė 321 būrys; sąjunga turėjo 4315 šautuvų ir 24 kulkosvaidžius³⁷. 1925 m. gegužės mėn. LŠS sudarė 370 būrių, joje buvo 17 316 šaulių (11 748 rikiai ir 5568 ne rikiai), sąjunga turėjo 3824 šautuvus ir 11 lengvųjų kulkosvaidžių³⁸. Po dešimtmečio, 1935 m. sausio 1 d., LŠS buvo 33 276 nariai,

iš jų 24 976 rikiuotės šauliai, kurie turėjo 7371 šautuvą ir 32 kulkosvaidžius. Tuo metu šauliams dar trūko 13 707 šautuvų ir 186 kulkosvaidžių. Pagrindinis LŠS vienetas buvo būrys, kurį sudarė 3–5 skyriai. Būrys paprastai jungė mažesnės vietovės (kaimo, miestelio, darbovietės) šaulius. Didesnės vietovės ar įstaigos šauliai sudarydavo ir kuopą³⁹. 1940 m. pradžioje LŠS buvo 48 107 rikiuotės šauliai (žr. 1 diagramą p. 56), sąjunga turėjo 27 478 šautuvus, 378 lengvuosius kulkosvaidžius, 3160 pistoletų, 3504 granatas, 3 241 468 šovinius. Šauliams apginkluoti dar trūko 19 007 šautuvų, apie 1000 lengvųjų kulkosvaidžių, apie 1 mln. šovinių ir 5000 granatų⁴⁰. Tačiau 1940 m. balandžio 23 d. Vyriausiasis kariuomenės štabas nustatė, kad LŠS ginkluotėje turi būti 21 900 šautuvų, 504 lengvieji kulkosvaidžiai, 1641 pistoletas ir 4,554 mln. šovinių; 1 šautuvui buvo nustatyta 160, kulkosvaidžiui – 2000, o pistoletui – 25 šovinių norma. Dviem šauliams buvo numatyta skirti 1 granatą, būriui – žiūroną⁴¹. Būtina atkreipti dėmesį, kad apie 40 proc. šaulių buvo pirmos rūšies atsargos kariai, kurie mobilizacijos atveju būtų buvę pašaukti į reguliariosios kariuomenės dalinius, taigi ir ginklų skaičius LŠS buvo numatytas mažesnis, nei buvo rikiuotės narių. 1938 m. Antrosios pėstininkų divizijos teritorijoje buvo 13 098 rikiuotės šauliai, iš jų 6510 po mobilizacijos turėjo likti rinktinėse: 1861 šaulys buvo numatytas įvairiems objektams saugoti, o 4504 – taktinėms užduotims. Kiti 6588 šauliai kilus karui būtų buvę mobilizuoti į kariuomenę⁴². 1939 m. LŠS buvo 5000 rėmėjų, apie 15 000 moterų šaulių. Tarp šaulių daugiausia buvo ūkininkų ir darbininkų, sąjungai priklausė beveik pusė (3000) Lietuvos mokytojų. Po 1935 m. reformos į LŠS įstojo daug atsargos karininkų, puskarininkų, valdininkų ir moterų⁴³. 1940 m. balandžio mėn. 22 LŠS rinktinėse buvo 872 padalinių vadai, iš jų 404 karininkai, 192

viršilos ir puskarininkiai⁴⁴. Taigi 68,35 proc. LŠS padalinių vadų buvo atsargos karininkai, viršilos ir puskarininkiai, o tai, manytume, rodo aukštą kariuomenės ir LŠS tarpusavio integracijos lygį. Dauguma Lietuvos polici-

ninkų taip pat buvo šauliai⁴⁵. Tačiau visiškai nėra tyrinėta, kiek iš viso asmenų dalyvavo LŠS veikloje per du dešimtmečius ir koks skaičius buvo tokių, kurie 1940 m. sąjungai formaliai jau nebeprisiklausė.

1 diagrama. LŠS narių skaičiaus dinamika 1919–1940 m.

Tarpukario Lietuvoje buvo teigiama, kad „karinis rengimas yra pirmaeilis šaulių tikslas“, LŠS karinį parengimą jaunimas įgydavo dar iki privalomosios karo tarnybos ir į kariuomenę ateidavo jau iš esmės parengtas, vyrai, atitarnavę kariuomenėje, sąjungoje galėjo nuolat tobulinti savo karines žinias. Pradinį karinį parengimą įgydavo ir tie, kurie buvo kariuomenėje netarnavę⁴⁶, – tokie šauliai dalyvavo dviejų savaičių karinio rengimo kursuose artimiausiam pėstininkų pulke. 1940 m. prie rinktinių buvo priskirta po 1–2 žemesniojo laipsnio karininkus, kurie turėjo užsiimti kariniu šaulių rengimu⁴⁷. Iš „Trimito“ ir „Policijos“ straipsnių galima spręsti, kad šauliai buvo mokomi ne tik kariniuose daliniuose. Nuolat vyko ir jų

šaudymo pratybos bei varžybos, jie dalyvavo kariuomenės manevruose. Antai 1937 m. rugsėjo mėn. didžiuosiuose kariuomenės manevruose Žemaitijoje dalyvavo Varnių, Kražių, Vaiguvos ir Pavandenės šauliai⁴⁸. 1938 m. manevrų Aukštaitijoje metu „šauliai daug padėjo kovojančioms dalims, ypač atlikdami partizaninius veiksmus. Be to, vienas šaulių batalionas veikė Upytės rajone ir pasipriešino [„priešo“ – V. J.] kavalerijos pulko puolimui. (...) žygiuoti pirmyn labai trukdė vietų šauliai, naikindami tiltus.“⁴⁹

Taigi per du savo veiklos dešimtmečius LŠS išaugo ne tik kiekybiškai, bet ir kokybiškai. Rikiuotės šauliai buvo kariškai parengti ir patriotiškai išauklėti, o po 1935 m. LŠS reformos jos narių skaičius per penkerius metus padvigubėjo.

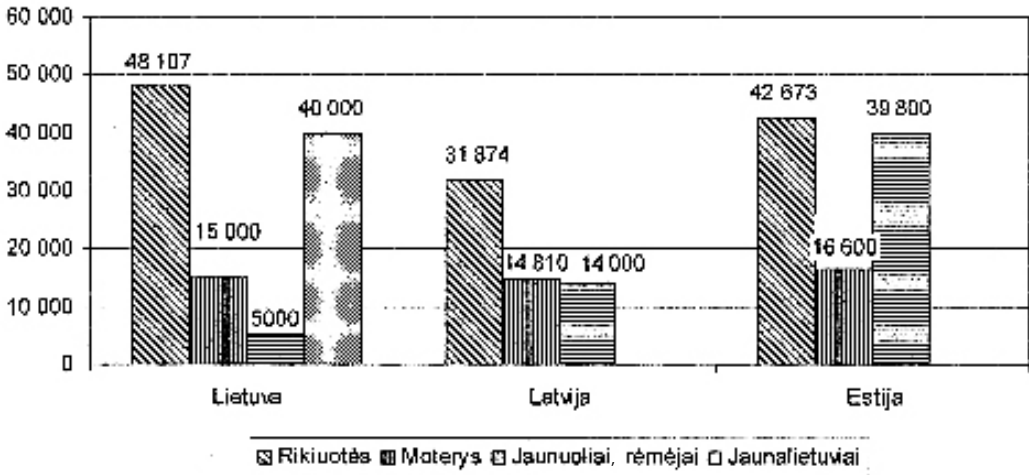
LIETUVOS KAIMYNŲ PAJĖGOS: LATVIJOS „AIZSARGI“ IR ESTIJOS „KAITSELIIT“

Latvijos paramilitarinė organizacija „Aizsargi“ savo struktūra, veikla ir keliamais tikslais buvo gana artima LŠS, nors būta ir kai kurių skirtumų. Organizacija buvo dvejojo pavaldumo – priklausė ir Vidaus reikalų, ir Karo ministerijai. „Aizsargi“ buvo nebrangiai atsieinantis aktyvusis Latvijos kariuomenės rezervas. Organizacijoje buvo labai ryškus politinės, patriotinės veiklos aspektas⁵⁰. Pagrindinis 1919 m. įkurtos „Aizsargi“ organizacijos tikslas buvo garantuoti šalies vidaus saugumą, o ne valstybės apsauga nuo išorės priesū⁵¹. 1940 m. sausio 1 d. organizacijai priklausė 60 684 asmenys: 31 874 vyrai, 14 810 moterų ir 14 000 jaunuolių. Ją sudarė 19 apskričių pulkų, geležinkelio ir aviacijos pulkai bei karo laivyno dalinys⁵². Manytume, kad politiniu požiūriu, atsižvelgiant į santykius su valdžia, ši organizacija buvo panašesnė į Lietuvos jaunalietuvius, o ne į šaulius. Būtent „Aizsargi“ 1934 m. aktyviai parėmė Karlio Ulmanio perversmą ir padėjo naujam režimui įsitvirtinti valdžioje⁵³. Organizacijai buvo priekaištaujama dėl per didelio politinio jos veiklos atspalvio ir kad per mažai dėmesio skyrė kariniams dalykams. Aizsargai buvo ne itin gerai pasirengę kariniams veiksams, nors vyko jų mokymai, o vadai dalyvavo kursuose kariuomenės daliniuose. Vis dėlto buvo abejojama, ar vien iš aizsargų būtų galima formuoti atskirus reguliariosios kariuomenės dalinius. Buvo nuogaustaujama, kad politinė veikla užgožia organizacijos pasirengimą partizaniniam karui⁵⁴.

Estijos „Kaitseliit“ organizacija įkurta 1918 m. lapkričio 11 d. Ją sudarė 15 teritoriniu pagrindu veikusių pulkų, o šiuos – batalionai, kuopos ir būriai. 1939 m. organizacijai priklausė 42 673 kovai parengti vyrai⁵⁵. „Kaitseliit“ sudarė ne tik pėstininkų,

bet ir kavalerijos bei artilerijos daliniai. Mobilizacijos atveju jie turėjo atlikti priedangos užduotis⁵⁶. Organizacijai teko šios funkcijos: 1) saugoti valstybės konstitucinę sistemą ir garantuoti gyventojų saugumą; 2) teikti pagalbą nepaprastųjų situacijų atveju (kilus epidemijai, gaisrui, potvyniui ir pan.); 3) organizuoti karinį savo narių rengimą; 4) organizuoti moterų pajėgas nacionalinei gynybai remti; 5) kelti patriotinius gyventojų jausmus; 6) fiziškai lavinti gyventojus. Organizacija buvo pavaldi kariuomenės vadui. Apie 40 proc. Estijos kariuomenės rezervistų priklausė „Kaitseliit“ organizacijai, tačiau mobilizacijos atveju ne visi jie būtų buvę pašaukti: dalis – dėl amžiaus, dalis – dėl einamų pareigų. Greta „Kaitseliit“ Estijoje veikė ir daugiau organizacijų: „Naiskodukaitse“ (Moterų gynybos lygai) 1939 m. priklausė 16 600 moterų; 19 800 berniukų (8–17 m.) dalyvavo „Noored Kotkad“ („Jaunųjų erelių“), o 20 000 mergaičių – „Kodutütred“ („Estijos dukterų“) veikloje⁵⁷. Svarbu ir tai, kad ketvirtajame XX a. dešimtmetyje Estijos kariuomenė kilus karui planavo gintis pasienyje⁵⁸. Tai patvirtina prie sienos su SSRS 1932 m. pradėta įtvirtinimų statyba⁵⁹. Okupacijos išvakarėse rytiniame pasienyje Estija buvo pastačiusi apie 50 gelžbetoninių atsparių ugniviečių⁶⁰. Taigi rengtis partizaninėms kovoms prieš užnugaryje nebuvo taip aktualu.

LŠS artimos Latvijos ir Estijos paramilitarinės organizacijos buvo gana gausios: Latvijoje aizsargams priklausė apie 3 proc. gyventojų, o atitinkamai Estijos organizacijai kartu su moterų ir vaikų organizacijomis – apie 8,8 proc. Tuo tarpu Lietuvoje LŠS priklausė apie 2,7 proc. Lietuvos (be Vilniaus krašto) gyventojų. Be to, Lietuvoje greta LŠS veikė tautininkų remiama „Jaunoji Lietuva“, kuri aptariamam laikotarpiu turėjo per 40 000 narių (žr. 2 diagramą p. 58). Drauge šios abi organizacijos turėjo daugiau kaip 100 000 narių⁶¹, arba apie 4 proc. šalies gyventojų.

2 diagrama. Baltijos šalių paramilitarinių ir patriotinių organizacijų narių skaičius 1939–1940 m.

Kariniu atžvilgiu Baltijos šalių paramilitarinių organizacijų užduotys kiek skyrėsi. Latvijos „Aizsargi“ iš esmės turėjo užtikrinti tvarką ir saugumą kariuomenės užnugaryje ir buvo aktyvusis kariuomenės rezervas, Estijos „Kaitseliit“ nariai turėjo būti automatiškai mobilizuojami ir sudaryti daugiau nei trečdalį reguliariosios karo metu Estijos kariuomenės, o užnugaryje likę šauliai turėjo pradėti partizaninį karą. Manytume, kad šie tarpukariu Baltijos šalių paramilitarinėms organizacijoms kelti uždaviniai lėmė ir pokario partizaninių kovų apimtį bei pobūdį⁶², nors negalima pamiršti didesnių latvių ir estų nuostolių Antrojo pasaulinio karo metu⁶³, didesnio į Vakarų pasitraukusių latvių ir estų skaičiaus⁶⁴ bei mažesnio nei lietuvių tų tautų gyvosios jėgos potencialo. Vis dėlto tiesioginio ryšio tarp tarpukario Baltijos šalių paramilitarinių organizacijų gausumo ir pokario partizaninių kovų intensyvumo įžvelgti negalima, nes procentiškai didžiausią minėtų organizacijų narių skaičių turėjusioje Estijoje (dukart daugiau nei Lietuvoje: 8,8 proc. ir 4 proc.) pokario

kovų intensyvumas buvo 30–60 kartų mažesnis. Taigi esminiais laikytini kiti veiksniai: tarpukario metais kelti koviniai uždaviniai, pasirengimas bei per Antrąjį pasaulinį karą patirti nuostoliai.

PARTIZANINIO KARO TAKTIKA 1938–1940 M. LIETUVOS KARIUOMENĖS PLANUOSE

1938 m. spalio 3 d. Lietuvos kariuomenės štabo šaulių panaudojimo direktyvoje buvo numatyta, kad kilus karui šauliai bus naudojami mobilizacijai organizuoti ir kaip priedanga; esant galimybei, šauliai turėjo veikti su reguliariosios kariuomenės daliniais, tačiau dalis būrių turėjo likti ir veikti prieš užnugaryje. Direktyvoje rašoma, kad „pirmon eilėn operatyviniams uždaviniams vykdyti laukia savarankiškai veikiant, kaip taisyklė, partizaninio karo pagrindais“⁶⁵. Priešui netikėtai užpuolus Lietuvą šauliai turėjo pradėti veikti be atskiro įsakymo⁶⁶. Visi būrių vadai buvo žodžiu supažindinti

su jų būriams keliamais uždaviniais⁶⁷, o prie planų pridėtuose žemėlapiuose būriai, kurie turėjo likti užnugaryje ir veikti kaip partizanai, buvo pažymėti atskirai⁶⁸. Organizuojant mokymus, šaulių vadams buvo nurodyta mokytis „partizaninio būrio veikimo“⁶⁹. Šauliai, numatyti kovoti partizaniniais pagrindais, turėjo veikti savarankiškai, atskirais būriais savo gyvenamojoje, gerai pažįstamoje teritorijoje. Šauliai dalijosi į kuopas ir būrius, būrį sudarė 3 skyriai, o skyriuje turėjo būti 11–12 šaulių⁷⁰.

1940 m. kovo 6 d. patvirtinus naujus nurodymus, karo atveju šauliams buvo pakartotos ankstesnės nuostatos dėl partizaninių veiksmų užnugaryje. Likę prieš užnugaryje šauliai turėjo rengti diversinius išpuolius ir naikinti infrastruktūrą bei rinkti informaciją, o esant galimybei perduoti ją reguliariosios kariuomenės daliniams. Šauliai turėjo būti pasirengę veikti mažomis grupėmis ar netgi pavieniui. Be to, buvo pažymėta, jog „šauliai privalo žinoti, kad jų veikla prieš užnugaryje yra labai garbinga, bet kartu sunki ir pavojinga“⁷¹. Buvo nurodyta „iš anksto šaulių, kurie liks užnugaryje vykdyti partizaninius uždavinius, nenumatyti ir jų sąrašų nesudarinti. Kiekvienam šauliui reikia iššmoninti, kad šaulys, dėl įvairių aplinkybių priverstas pasilikti prieš užnugaryje, automatiškai pradeda savo iniciatyva vykdyti partizaninius uždavinius, atsižvelgdamas į aplinkybes.“⁷²

1939 m. išleisto Lietuvos kariuomenės pėstininkų statuto antroje dalyje buvo atskirai aptarti partizaniniai karo veiksmai⁷³. Statutą derėtų laikyti vienu svarbiausių kariuomenės karo veiksmus reguliuojančių dokumentų. Pėstininkų statute rašoma: „(...) partizanų rinktinės, būriai ar būreliai paprastai veikia prieš užnugaryje. Vienu atveju jie ten gali būti palikti iš anksto (traukiantis), kitu atveju gali būti atskirai pasiųs-

ti. Partizanų veikla yra labai įvairi: naikinti prieš sosisiekimo pastatus (geležinkelius, tiltus ir t. t.), puldinėti štabus, atskirus ryšio centrus, ryšio pasiuntinius ir t. t. (...) Geriausiai partizanų veiksmams tinka dideli miškai, sunkiai pereinamos pelkės, apskritai raižyta ir dengta vietovė. Partizanų vienetų pajėgumas, sudėtis ir ginklai priklauso nuo jiems duodamo uždavinio. Partizanų veiksmus nulemia ne partizanų skaičius, bet jų ir ypač jų vadų vertė.“⁷⁴ Statute taip pat aptariama, kokiomis priemonėmis būtina aprūpinti partizanus, kokio dydžio padaliniai turi veikti, kaip juos maitinti, pateikiami nurodymai, kaip partizanai turėtų veikti prieš užnugaryje. Panašiai partizaninė karo taktika buvo aptarta ir 1938 m. Kavalerijos statute: „(...) partizanų veikla yra labai įvairi: naikinti prieš sosisiekimo pastatus (geležinkelius, tiltus ir t. t.), pulti štabus, atskirus ryšio centrus, ryšio pasiuntinius ir t. t.; iš pasalų pulti atskiras prieš voras, gurguoles, prieš pastovius; deginti, sprogdinti prieš sandėlius, (...) dažnai partizanai siunčiami kelioms dienoms. Geriausiai partizanų veiksmams tinka dideli miškai, sunkiai pereinamos pelkės, apskritai raižyta ir dengta vietovė.“⁷⁵ 1934 m. leidinyje „Šaulių karinio parengimo planas. 1934 m.“ nurodyta, kad šaulių mokymas turi vykti remiantis kariuomenės statutais, juos pasirenkant pagal mokymo turinį⁷⁶.

1940 m. leidinyje „Šaulių taktikos bruožai“ plačiai aptariamos ir partizaninių veiksmų galimybės. Jame nurodoma, kad šauliai turės kovoti tik su sausumos priešu, ir daug gausesniu, o aviacija dėl veikimo mažomis grupėmis jiems neturėtų kelti grėsmės. Buvo numatyta, kad šauliai gali veikti savo kariuomenės priekyje (priedanga) ir sparnuose, prieš užnugaryje (partizanai), giliame savo kariuomenės užnugaryje ir kartu su savo kariuomene⁷⁷. Leidinyje rašo-

ma: „Stambesnis miškas – geriausias šaulio-partizano sąjungininkas. Užtat šaulys mišką turi pamėgti, savo apylinkės miškus turi nuodugnai pažinti, išstudijuoti. Šaulių vadai ir eiliniai šauliai savo apylinkių miškuose bei balose turi jaustis kaip žuvys vandenyje.“⁷⁸ Taip pat jame išsamiai analizuojama, kaip šauliai turėtų veikti miško vietovėje ir kokią taktinę persvarą galima įgyti prieš gausesnes priešo pajėgas tinkamai panaudojant miško teikiamus privalumus, galimybes maskuotis, rengti pasalas. Be to, pažymima, kad miške prieš šarvuotoji technika ir aviacija negalės būti efektyviai panaudota. Maži partizanų būriai turėjo veikti sunkiai pereinamose miško tankynėse, o gausesni galėjo rinktis ir retesnius miškus. Numatyta, kad nemiškingose vietovėse šauliai-partizanai turi veikti mažesnėmis grupėmis arba net pavieniui. Buvo pateiktas pavyzdys, kad net taikos metu plėšikas gali keletą mėnesių sėkmingai vienas slapstytis. Taip pat buvo nurodyta, kaip 5–10 vyrų būrys miške gali apsiginti ir išsiveržti iš priešų (400 karių) apsupties. Išpuolius už miško rekomenduota rengti tamsiu paros metu, kartu nurodyta, kad ir pats mažiausias partizanų būrys nuolatos turi veikti ir demoralizuoti priešą. Buvo pateiktas net kaimo ar miestelio užėmimo naktį planas⁷⁹. Nemobilizuojamų šaulių būrių vadams buvo išleistas slaptas numeruotas leidinys „Partizanų taktika“, kuriame aptarti partizaninės taktikos veiksmai ir tikslingai nutylėta apie kitus uždavinius, kad, leidiniui patekus į priešų rankas, nebūtų galima nustatyti visų LŠS karo atveju keliamų uždavinių⁸⁰. Netenka abejoti, kad šie 1940 m. išleisti taktiniai nurodymai šauliams turi akivaizdžių sąsajų su 1944–1953 m. Lietuvoje vykusio partizaninio karo taktika.

Maža Lietuvos valstybė, tarpukariu gyvuodama geopolitiškai nestabiliame ir nesaugiamame regione, buvo priversta ieškoti

tam tikra prasme netradicinių karinio saugumo formų. Pasirinkta formulė buvo gana racionali ir toliaregiška: manyta, kad Lietuva į karą bus įtraukta kilus plataus masto regioniniam konfliktui, reguliarioji kariuomenė bus priversta manevruodama gintis ir trauktis, o nesulaukusi užsienio paramos su vyriausybe internuotis „draugiškoje“ valstybėje bei veikti užsienyje, tuo tarpu prieš užimtoje Lietuvoje turės vykti partizaninis karas. Tokios koncepcijos pragmatiškumas atsiskleidžia pažvelgus į Hagos Karo veiksmų sausumoje įstatymų ir papročių nuostatų 42 straipsnį: „Teritorija laikoma okupuota, jei ji iš esmės yra valdoma priešiškos kariuomenės. Okupacija įsigalioja tik tokioje teritorijoje, kurioje įsikūrusi priešiškos šalies karinė vadovybė ima vykdyti savo politiką.“⁸¹ Taigi klasikinės karinės okupacijos sąlygos yra dvi: priešų kariuomenės buvimas tam tikroje teritorijoje ir jos gebėjimas veiksmingai kontroliuoti tą teritoriją, duodant civiliams gyventojams privalomus nurodymus, kurių nepajėgi kvestionuoti buvusi valdžia⁸².

1940 m. Raudonajai armijai (toliau – RA) okupavus Lietuvą, šauliai, kaip ir visa Lietuvos kariuomenė, ginklu nepasipriešino, ir tam buvo objektyvių priežasčių. Pirma, šaulių rinktinės tiesiogiai buvo pavaldžios apskričių karo komendantams⁸³, o šiuos kontroliavo kariuomenės vadovybė, kuri buvo Lietuvos vyriausybės politikos vykdytoja. Todėl, iš kariuomenės vado gen. Vinco Vitkausko gavę įsakymą nesipriešinti ir draugiškai pasitikti RA daliniams⁸⁴, apskričių komendantai turėjo garantuoti, kad šauliai nepasipriešins, nors RA vadovybė ir numatė, kad šauliai gali „šaudyti į nugaras“⁸⁵. Antra, LŠS ginkluotė ir amunicija buvo saugoma centralizuotai, pasienio policijos būstinėse, policijos nuovadose, karo komendantūrose, kariniuose daliniuose, mokyklose ir

pan., kur buvo galima užtikrinti jų apsaugą. Ginklus išduoti šauliams buvo galima tik gavus LŠS vado leidimą⁸⁶, o jo 1940 m. nebuvo. Trečia, pagal parengtus operacijų planus šauliai turėjo savarankiškai pradėti partizaninius veiksmus tik praradę ryšį su Lietuvos kariuomene ir vadovybe, o taip 1940 m. nenutiko. Ketvirta, Lietuvos gynybos doktrina iki 1939 m. rudens numatė du galimus Lietuvos priešus – Vokietiją ir Lenkiją, tad atitinkamai buvo parengti ir operacijų planai. Tuo tarpu SSRS buvo laikoma strategine partnere ar netgi sąjungininke⁸⁷. Galiausiai 1939 m. rudenį Lietuva iš SSRS atgavo Vilnių ir mainais už tai pasirašė savitarpio pagalbos sutartį bei įsileido RA įgulas. Vargu ar daugumos šaulių ir Lietuvos visuomenės sąmonėje 1940 m. SSRS buvo suvokiama kaip pagrindinis priešas. Penkta, kariuomenės vadui gen. V. Vitkauskui įsakius nesipriešinti įžengiančiai į Lietuvą RA, automatiško pasipriešinimo nuostata netikėtai įsiveržus priešui taip pat negalėjo būti įgyvendinta. Todėl 1940 m. birželio mėn. prielaidų šauliams pradėti partizaninį karą nebuvo.

Pagal Lietuvos kariuomenės štabo parengtą koncepciją partizanaujantys šauliai turėjo išlaikyti savo struktūrą, o pagrindinis taktinis kovos vienetas buvo judrus, negausus būrys. Partizaninis karas jau iš anksto buvo nulemtas ir turėjo prasidėti be papildomų nurodymų, nes šauliai, netekę ryšio su vadovybe ir reguliariąja kariuomene arba priešui įsiveržus į Lietuvą, automatiškai turėjo imtis savarankiškų partizaninių veiksmų, iki Lietuva bus išvaduota arba jie patys žus. Planuose nebuvo numatyta galimybės pasiduoti ar sąlygų, kurioms esant partizaninė kova turėjo baigtis. 1940 m. Lietuvos okupacija ir formalus LŠS panaikinimas nesuardė per du dešimtmečius susiformavusio šaulių būrių tinklo ir socialinių ryšių, o tai padėjo ginkluotajai rezistencijai ateityje.

PARTIZANINIO KARO IDĖJA „TRIMITE“ SAVAITRAŠTYJE

1939 m. „Trimite“ buvo rašoma: „Jei priešas ir nustumtų mūsų kariuomenę iš ginamosios ribos ir ji būtų priversta stabdydama priešą pasitraukti ir užleisti priešui savo žemės plotus, tada tuose priešo užimtuose plotuose turi prasidėti „žaliosios“ kariuomenės – partizanų – karas, kuris priešui neduotų nė valandėlės ramybės, nuolat puldinėtų ir trukdytų priešui (...). Geriausiai partizanų veiksmams tinka dideli miškai, sunkiai pereinamos pelkės, apskritai raižyta ir dengta vietovė. (...) Bet kokį uždavinį vykdant, reikia žiūrėti, kad žmonės nebūtų labai apkrauti. Užtenka, kad partizanai turėtų šautuvus, didesnę skaičių šovinių, rankinių granatų ir kastuvėlius. Dar būtina reikia turėti žirklių vieloms kirpti, pjūklelių. (...) Partizanai turi veikti kuo netikėčiau. Pasisekimą nulemia staigumas ir narsumas.“⁸⁸ Šauliams pateikiamas partizaninių veiksmų pavyzdys gavus užduotį susprogdinti priešo užnugaryje tiltą. Nurodoma, kiek žmonių turi veikti, kaip atlikti sprogdinimo darbus, pateikiamos schemos ir žemėlapiai.

„Trimite“ šauliai buvo supažindinami ir su kovos naktį taktika⁸⁹, žvalgybos ypatumais⁹⁰, mokoma pėstininkų kovos taktikos⁹¹ skelbiant įvairias taktines užduotis⁹². Buvo teikiama praktinių patarimų, kaip organizuoti mokymus, nurodoma, kad, „prieš suvedant būrius į didesnius dalinius, reikia gerai išmokyti būrio veiksmų (...), pirmiausia reikia pratimus organizuoti vienam būriui (...), galima veikti savo būrio apylinkėje“⁹³. Apžvelgiama „apkasų“, t. y. požeminių slėptuvių, įrengimo specifika, pateikiama brėžinių⁹⁴. Rašoma ne tik apie požeminių slėptuvių tipus ir kaip jas įrengti, bet ir duodama patarimų, kaip jas maskuoti⁹⁵.

Okupacijos išvakarėse, 1940 m. birželio mėn., „Trimite“ buvo rašoma: „Partizaninis

karas nėra priemonė galutiniam karo tikslui (priešui sunaikinti) pasiekti, bet yra galinga pagalbinė priemonė kovojančiai kariuomenei fronte. Sėkmingam partizaniniam veikimui nemažos reikšmės turi ir geografinės vietos sąlygos: miškai, balos, kalnai, apskritai dengta ir raizyta vietovė. (...) veikiančių priešų užnugaryje tikslas sudaryti kiek galint didesnius medžiaginius ir moralinius nuostolius. Dezorganizuoti priešų užnugarį, naikinti gyvąją priešų pajėgą, ardyti kelius, ryšio, susisiekimo priemones ir karinį administracinį aparatą.⁹⁶ Leidinio 1940 m. birželio 13 d. numeryje, paskutiniame prieš okupaciją, buvo tęsiama: „Apskritai mažesnieji – 10–30–50 žmonių – daliniai yra paslankesni, saugesni, staigesni, gali ilgiau likti priešų užnugaryje ir tuo pačiu priešui padaryti didesnių nuostolių. (...) Sėkmingas partizaninių dalinių veikimas vienoje ar kitoje krašto vietoje žymia dalimi priklauso ir nuo vietos gyventojų nusistatymo šių dalinių atžvilgiu.“⁹⁷

Pagal tiražą „Trimitas“ buvo vienas didžiausių tarpukario Lietuvos savaitraščių, prieinamas platiesiems gyventojų sluoksniams. Jis teikė informaciją, kaip praktiškai įgyvendinti kilus karui šauliams keliamus uždavinius. 1939–1940 m. „Trimite“ ir „Policijoje“ pasirodė idėjų „sušaulinti“ Lietuvą, t. y. ne tik skiepyti patriotizmą, bet ir plačiai rengti visuomenę karui, o, žinant jau minėtus LŠS keltus uždavinius, tai reiškė rengtis ir partizaniniam karui. Šauliai buvo mokomi veikti mažomis grupėmis gerai pažįstamoje teritorijoje, kurios gyventojai į juos žiūri palankiai. Gyventojų palaikymas ir palankumas buvo laikoma esmine partizaninės veiklos sąlyga.

ŠAULIAI POKARIO PARTIZANAI

Buvę prieškarinio šauliai aktyviai dalyvavo partizaniniame kare. Šį klausimą gana

išsamiai aptarė D. Kuodytė, kuri tvirtino, kad tai lėmė LŠS vieta ir reikšmė Lietuvos gynybos planuose iki 1940 m. bei šauliams kelti uždaviniai. Ir nors, anot D. Kuodytės, nesant partizanų socialinės sudėties ir jų priklausymo prieškarinio Lietuvos partijoms ir organizacijoms tyrimų, tiksliai nustatyti, kokia dalis partizanų anksčiau buvo šauliai, neįmanoma, jų įtakos pokario kovose būta didelės. Partizanavimą šauliai rinkosi sąmoningai, nes dažniausiai tai buvo vyresnio amžiaus vyrai, kuriems sovietinė mobilizacija negrėsė. Jų veiklos požymių pokario kovose gausu – pradedant ideologiniais momentais, baigiant būrių ir didesnių struktūrų vadais. Dera nepamiršti ir išorinių požymių – šaulių uniformų, kokardų ir ženklų paplitimo tarp partizanų. Teigiama, kad „partizanai, savo veikloje besivadovavę šauliškais principais, sudarė tokį visų partizanų skaičių, kad šaulių principai tapo visuotiniais“. Ne vienas šaulys iškilo iki aukščiausiosios partizanų vadovybės, jie dalyvavo ginkluotojo pasipriešinimo centralizacijos procesuose, prisidėjo prie partizanų norminių dokumentų kūrimo. Išskirtinį vaidmenį, anot D. Kuodytės, šauliai atliko Pietų Lietuvoje – Tauro ir Dainavos apygardose⁹⁸. Čia, kaip jau minėjome, partizanavimo tradicijos siekė nepriklausomybės kovų laikotarpi.

Partizanų dalių formavimo principai atitiko Lietuvos kariuomenės pavyzdį. Partizanai ilgą laiką naudojo Lietuvos kariuomenės statutais, o vėliau, atsižvelgdami į sąlygas, rengė naujus, kuriems didžiulę įtaką darė Lietuvos kariuomenės statutai⁹⁹. Pokario partizanų statute buvo teigiama: „Partizanai veikia nedideliais partizanų daliniais (partizanų grandimis, skyriais, būriais, kuopomis), išnaudodami savo krašto vietos savumus, atlikdami savo žygius naktį, rūke, pūgoje, priešą užtikdami netikėtai ir nepasiruošusį, sumaniai slėpdamiesi patys ir slėpdami savo veiksmus bei jų padarinius.“¹⁰⁰

beveik dešimtmetį vykusioms partizaninėms kovoms, kuriose dalyvavo apie 50 000 asmenų ir apie 20 000 iš jų žuvo¹⁰⁹, padėjo tarpukariu vykdyta Lietuvos kariuomenės vadovybės šaulių sukarinimo ir rengimo partizaniniam karui strategija.

IŠVADOS

1. Partizaninio karo idėja moderniojoje karyboje pradėjo formuotis XIX a. kilus būtinybei mažoms valstybėms atsakyti į didžiųjų valstybių gausių, gerai ginkluotų pajėgų greito karo koncepciją. Remiantis tarptautine karo (humanitarine) teise, partizanai, besilaikantys subordinacijos, turintys skiriamuosius ženklus, atvirai nešiojantys ginklą ir paisantys kariavimo papročių, laikomi kombatantais ir jiems taikytinos visos tarptautinės karo teisės garantijos. Kadangi pokario Lietuvos partizanai atitiko minėtus kriterijus, jie laikytini kombatantais.

2. XX a. ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Lietuvos kariuomenės štabas savo sudarytuose operacijų ir priedangos planuose

suformulavo ir įtvirtino partizaninio karo koncepciją. Ja remiantis, priešui užėmus teritoriją, užnugaryje likę šauliai turėjo pradėti partizaninį karą. Šauliai iš anksto buvo supažindinti su jiems keliamais uždaviniais.

3. Sovietų okupacijos išvakarėse „Trimito“ savaitraštyje vyko aktyvi informacijos įvairiais karybos, ypač taktikos, klausimais sklaida, buvo diegiama partizaninio karo idėja. „Trimite“ buvo pateikiama praktinių patarimų, kaip įrengti slėptuves, kaip ir kur slapstytis kovos metu, kokią naudoti ginkluotę ir kokio dydžio kovinėmis grupėmis veikti.

4. Partizaninėse pokario kovose aktyviai dalyvavo ir jam vadovavo buvę Lietuvos kariuomenės karininkai ir šauliai, kurie iš operacijų planų ir periodinių leidinių buvo gerai susipažinę su partizaninio karo strategijos ir taktikos principais, be to, buvo dalyvavę mokymuose ir manevruose. Pokario Lietuvos partizanų organizacijoje ir veikloje aiškiai pastebima tarpukario Lietuvos kariuomenės ir LŠS tradicijų tąsa.

Nuorodos

¹ Lietuvos Respublikos Seimo deklaracija „Dėl Jono Žemaičio pripažinimo Lietuvos valstybės vadovu“, *Valstybės žinios*, 2009, kovo 19, Nr. 30-1166.

² N. Gaškaitė-Zemaitienė, „Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio strategija“, *Genocidas ir rezistencija*, 1999, Nr. 1(5), p. 38.

³ „D. Grybauskaitė dėkojo Lietuvos laisvės kovotojams“, interaktyvus [žiūrėta 2010 m. liepos 2 d.], <http://www.lrytas.lt/-12738274971273280424-d-grybauskait%C4%97-d%C4%97kojo-lietuvos-laisv%C4%97s-kovotojams.htm>.

⁴ „Rusija sukritikavo D. Grybauskaitės žodžius apie pokario partizanus“, interaktyvus [žiūrėta 2010 m. liepos 2 d.], <http://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/article.php?id=32563267>.

⁵ J. Vaičėnionis, „Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje 1935–1940 m.“, *Lietuvos*

šaulių sąjungos istorijos fragmentai, Kaunas, 2002, p. 116; L. Bratikas, „Žvilgsnis į svarbiausius Lietuvos kariuomenės žingsnius“, *Kardas*, 2008, Nr. 6, p. 17.

⁶ D. Kuodytė, „Lietuvos šauliai kovotojų prieš okupacijas gretose (1940–1953)“, *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*, Kaunas, 2005, p. 181–197.

⁷ LŠS administraciniai vienetai buvo rinktinė ir būrys. Būriai galėjo sudaryti kuopas, eskadronus, baterijas, eskadriles ir kt. Būrį buvo galima steigti atsiradus 24, būrio skyrių – 12, o grandį – 6 kandidatams. Būrys, turintis daugiau kaip 100 rikiuotės šaulių, galėjo vadintis kuopa. Žr.: *Šaulių sąjungos įstatymas ir statutas*, Kaunas, 1936, p. 20–22.

⁸ S. Raštikis, *Kovose dėl Lietuvos*, t. 1, Vilnius, 1990, p. 400–402.

⁹ J. Žilinskas, „Ginkluoto konflikto samprata tarptautinėje humanitarinėje teisėje ir jos taikymo

problemos moderniuose ginkluotuose konfliktuose“, *Jurisprudencija*, 2008, Nr. 2(104), p. 96.

¹⁰ J. Žilinskas, „Hagos taikos konferencijos ir jų įtaka tarptautinei sausumos karo teisei“, *Teisės problemos*, 2009, Nr. 1(63), p. 33.

¹¹ М. ван Кревельд, *Трансформация войны*, Москва, 2008, с. 70–71.

¹² P. A. Čiočys, *Tarptautinė humanitarinė teisė*, Vilnius, 2004, p. 87–88.

¹³ *Kova pagal taisykles: ginkluoto konflikto teisės vadovėlis ginkluotosioms pajėgoms*, Vilnius, 2002, p. 37.

¹⁴ *Tarptautinės teisės taikymas vykdant karo veiksmus*, Vilnius, 2003, p. 13.

¹⁵ J. Žilinskas, „Hagos taikos konferencijos ir jų įtaka tarptautinei sausumos karo teisei“, p. 36–37.

¹⁶ S. Adamonis, *Partizanų karas*, Kaunas, 1997, p. 6.

¹⁷ P. A. Čiočys, op. cit., p. 87.

¹⁸ V. Vareikis, *Lietuvos šaulių sąjungos politinė ir karinė veikla (1919–1923)* (disertacijos rankraštis), Kaunas, 1999, 145 p.

¹⁹ „Šaulių sąjunga – antroji mūsų tautos kariuomenė“, *Policija*, 1939, Nr. 13, p. 241.

²⁰ A. Jurevičiūtė, A. Veilentienė, „Šauliai Nepriklausomybės kovose“, *Lietuvos istorijos studijos*, 1998, Nr. 6, p. 64–69.

²¹ V. Vareikis, op. cit., p. 62.

²² V. Vareikis, „Pasienio incidentai (Lietuvos šaulių partizaninė veikla)“, *Darbai ir dienos*, t. 40, 2004, p. 114–126.

²³ Šaulių panaudojimo reikalu 1939–1940 m., Lietuvos centrinis valstybės archyvas (toliau – LCVA), f. 929, ap. 3, b. 1097, l. 8.

²⁴ P. Gudelis, „Dėl vasaros rytų partizanų“, *Trimitas*, 1935, kovo 28, Nr. 13, p. 224.

²⁵ „Pirmam žuvusiam partizanui pastatė paminklą“, *Kardas*, 1938, Nr. 11, p. 271.

²⁶ J. Vaičėnionis, „Lietuvos kariuomenės modernizacija (1926–1939)“, *Darbai ir dienos*, t. 21, 2001, p. 134.

²⁷ A. Kasparavičius, „Lietuvos kariuomenė Maskvos politinėse ir diplomatinėse spekuliacijose (1920–1936)“, *Lietuvos nepriklausomybei – 80*, Vilnius, 1999, p. 30.

²⁸ LŠS viršininko 1926 m. gegužės 31 d. raportas Vyriausiojo štabo viršininkui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 560, l. 14.

²⁹ Nuomonė dėl šaulių panaudojimo demarkacijos linijos gynimo tikslams (1926 m.), *ibid.*, l. 12.

³⁰ V. Bulvičius, *Karinis valstybės rengimas*, Vilnius, 1994, p. 97.

³¹ *Ibid.*, p. 145.

³² L. Bratikas, op. cit., p. 17.

³³ V. Statkus, *Lietuvos ginkluotos pajėgos 1918–1940 m.*, Chicago, 1986, p. 763.

³⁴ *Lietuvos šaulių sąjungos istorija*, Vilnius, 1992, p. 62.

³⁵ S. Jegelevičius, *Nemunaitis ir jo parapija*, kn. 2, Vilnius, 2002, p. 727.

³⁶ V. Vareikis, *Lietuvos šaulių sąjungos politinė ir karinė veikla*, p. 107.

³⁷ LŠS sudėtis 1924 m. sausio 1 d., LCVA, f. 929, ap. 3, b. 466, l. 13.

³⁸ LŠS sudėtis 1925 m. birželio 5 d., *ibid.*, b. 510, l. 40.

³⁹ A. Andrijonas, „Lietuvos šauliai Tėvynės sargyboje (1922–1940)“, *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*, p. 131–133.

⁴⁰ Iš 48 107 šaulių pirmos rūšies rezervistų buvo 19 067, antros rūšies rezervistų iki 45 m. – 8902, kariuomenėje netarnavusių vyrų iki 45 m. – 16 448 ir 3372 kariuomenėje tarnavę ir netarnavę šauliai, vyresni nei 45 m. Iš bendro minėto skaičiaus 1622 šauliai buvo atleisti nuo mobilizacijos. Žr.: Dėl LŠS vado rašto Nr. 1378 (1940 m.), LCVA, f. 929, ap. 5, b. 591, l. 43.

⁴¹ Šaulių sąjungos ginklavimo turto lentelė (1940 m. balandžio 23 d.), *ibid.*, f. 561, ap. 18, b. 187, l. 35.

⁴² II PD plote esančių šaulių rinktinių panaudojimo plano santrauka (1940 m. vasario 14 d.), *ibid.*, f. 929, ap. 3, b. 1154, l. 2.

⁴³ S. Raštikis, op. cit., p. 403.

⁴⁴ LŠS vado 1940 m. balandžio mėn. raportas kariuomenės vadui, LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1097, l. 29–30.

⁴⁵ P. Ališauskas, „Visi policistai turi būti Šaulių sąjungos nariai“, *Policija*, 1939, Nr. 9, p. 162.

⁴⁶ K. Jankūnas, „Šaulių sąjunga – kariuomenės talkininkė“, *Mūsų žinynas*, t. 36, Nr. 6–7, Kaunas, 1939, p. 853.

⁴⁷ *Nepriklausomai Lietuvai*, Čikaga, 1965, p. 65, 69.

⁴⁸ Žunauskas, „Kariuomenės manevruose“, *Trimitas*, 1937, Nr. 38, p. 894.

⁴⁹ P. Vieškūnas, „Kariuomenės manevruose“, *Trimitas*, 1938, Nr. 38, p. 914.

⁵⁰ D. Bleiere et al., *Latvija otrajā pasaules karā (1939–1945)*, Rīga, 2008, l. 90–91.

⁵¹ Д. Блейере et al., *История Латвии. XX век*, Рига, 2005, с. 157.

⁵² Pulką sudarė 2–3 batalionai po 600 karių (Rygos pulką sudarė 5, o Cėsių ir Valkos pulkus – po 4 batalionus) ir 1–2 kavalerijos eskadronai. Pavasarį ir rudenį vykdavo 3–4 dienų manevrai, iš viso per metus kiekvienas aizsargas turėjo nemokamai dalyvauti 18 dienų mokymuose. Latvijos kariuomenė, siekdama sustiprinti karinį rengimą, „Aizsargi“ daliniuose laikė apie 100 karininkų ir 150 instruktorių. Aizsargiai buvo ginkluoti šautuvais, karabinais ir kulkosvaidžiais, kiekvienam buvo skirta po 60 šovinių. Žr.: A. Pētersons, *Krustugunis. Latviešu karotmāka 1940–1945. 60 gadus no tautas slēptais*, Rīga, 2007, l. 114–115.

⁵³ Д. Блейере, op. cit., с. 157–161.

⁵⁴ D. Bleiere, op. cit., l. 90–91.

⁵⁵ *Эстония. Энциклопедический справочник*, Таллинн, 2008, с. 54.

⁵⁶ U. Salo, „Estimation of Security Threats and Estonian Defence Planning in the 1930s“, *Acta Historica Tallinnensia*, 2008, Nr. 12, p. 52.

⁵⁷ „Kaitseliit“ nariai buvo gana gerai ginkluoti, nors apskritai Estijos kariuomenės ginkluotė buvo labai nevienalytė. Buvo naudojami įvairių kalibrų ginklai. 1940 m. birželio 21 d. duomenimis, „Kaitseliit“ turėjo 35 356 šautuvus, 6400 pistolečių, 131 automatą, 19 lengvųjų ir 85 sunkiuosius kulkosvaidžius, 26 artilerijos pabūklus ir kt. Žr.: P. Kaasik, „The Liquidation of the Estonian Defence League in 1940“, *Estonia 1940–1945. Reports of the Estonian International Commission for the Investigation of Crimes Against Humanity*, Tallinn, 2006, p. 131–132, 136.

⁵⁸ U. Salo, op. cit., p. 46–47, 59.

⁵⁹ Р. Трейфельт, „Оборонительные сооружения на восточной границе Эстонской Республики в 1919–1939 г. г.“, *Baltfort*, № 4(9), Рига, 2009, с. 55–58.

⁶⁰ R. Treijs, *Latvijas ģenerāļi (1918–1940). Armijas komandieri un štāba priēšnieki*, Rīga, 2006, l. 30.

⁶¹ J. Vaičenonis, „Lietuvos šaulių sąjunga valstybės gynyboje 1935–1940 m.“, p. 119.

⁶² Lietuvos rezistencinis sąjūdis buvo 10–15 kartų intensyvesnis negu Latvijos ir 30–60 kartų – negu Estijos. 1945 m. Lietuvoje žuvo 8916 žmonių, Latvijoje – 715, Estijoje – 270. KGB duomenimis, iki 1953 m. Latvijoje žuvo 2422 partizanai, Estijoje 1944–1947 m. buvo sunaikinti (žuvo arba įkalinti) 8468 partizanai ir apie 6600 jų legaliza-

vosi. Žr.: A. Anušauskas, „Paspriešinimo raida ir pasipriešinimo metodai“, *Pilietinis pasipriešinimas Lietuvoje ir Lenkijoje: sąsajos ir ypatumai 1939–1956*, Vilnius, 2004, p. 252.

⁶³ Karo metais Vokietija mobilizavo apie 110 000 Latvijos vyrų, o 1944–1945 m. SSRS į RA mobilizavo dar 57 470 vyrų. Apie 60 000 Estijos vyrų tarnavo Vokietijos armijoje, o 30 000 – RA. Vokietijos daliniuose tarnavo apie 70 000 Lietuvos vyrų: lietuvių policijos batalionuose – apie 13 000, pagalbinuose vermachto daliniuose – 36 800, Vietinėje rinktinėje – 19 500 vyrų. Tačiau lietuviai, kitaip nei estai ir latviai, labai mažai dalyvavo tiesiogiai kariniuose fronto veiksmuose. Į RA 1944–1945 m. buvo mobilizuota 82 000 vyrų iš Lietuvos. Latvijoje ir Estijoje į svetimas Vokietijos ir SSRS kariuomenes buvo pašaukta apie 8–8,35 proc. prieškario gyventojų, tuo tarpu Lietuvoje – apie 5 proc. Žr.: Д. Блейере, op. cit., с. 277, 309; Z. Kiaupa et al., *Baltijos šalių istorija*, Vilnius, 2000, p. 179, 181; A. Bubnys, Karinės ir darbo mobilizacijos (1943–1944 m.), *Lietuva 1940–1990*, Vilnius, 2007, p. 237, 240–241.

⁶⁴ Karo pabaigoje į Vakarus pasitraukė 64 000 lietuvių (apie 2,1 proc. prieškario gyventojų), 120 000 latvių (6 proc. gyventojų) ir 80 000 estų (7 proc. gyventojų). Žr.: Z. Kiaupa, op. cit., p. 181.

⁶⁵ Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR (1938 m. spalio 3 d.), LCVA., f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 12.

⁶⁶ Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR (1938 m.), *ibid.*, f. 561, ap. 12, b. 1021, l. 22.

⁶⁷ 3-iosios pėstininkų diviziono štabo 1939 m. gegužės 27 d. raštas kariuomenės štabo 1-ojo skyriaus viršininkui, *ibid.*, f. 929, ap. 3, b. 1028, l. 53.

⁶⁸ Žemėlapis, *ibid.*, l. 182–183.

⁶⁹ Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR (1938 m. spalio 3 d.), *ibid.*, l. 20.

⁷⁰ 1939 m. balandžio 13 d. nurodymai šauliams mobilizuoti ir panaudoti operacijų metu, *ibid.*, l. 31, 34.

⁷¹ 1940 m. kovo 6 d. nurodymai šauliams priedangai panaudoti, *ibid.*, f. 561, ap. 18, b. 187, l. 8–10.

⁷² Šauliams priedangai panaudoti nurodymai (1940 m. balandžio mėn.), *ibid.*, l. 44 a. p.

⁷³ *Pėstininkų statusas. Kautynės*, d. II, Kaunas, 1939, p. 247–250.

⁷⁴ *Ibid.*, p. 247–248.

⁷⁵ *Kavalerijos statusas. II dalis. Kautynės, K-51* (Kaunas, 1938, p. 269), Vytauto Didžiojo karo muziejus, f. S-15944.

⁷⁶ *Šaulių karinio parengimo planas (1934 m.)*, Kaunas, 1934, p. 1.

⁷⁷ Leidinys buvo išspausdintas, tiražas – 2000 egz. Žr.: *Šaulių taktikos bruožai*, Kaunas, 1940, p. 4.

⁷⁸ *Ibid.*, p. 55.

⁷⁹ Išsamiai, su schema pateiktas planas, kaip 36 šaulių-partizanų būrys turėtų veikti naktį siekdamas užimti miestelį, *Šaulių taktikos bruožai*, p. 58–75.

⁸⁰ Šaulių panaudojimo reikalu (1939–1940 m.), LCVA, f. 929, ap. 3, b. 1097, l. 11.

⁸¹ *Tarptautinės teisės taikymas vykdant karo veiksmus*, p. 21.

⁸² J. Žilinskas, „Hagos taikos konferencijos ir jų įtaka tarptautinei sausumos karo teisei“, p. 47–48.

⁸³ *Šaulių sąjungos įstatymas ir statutai*, p. 10.

⁸⁴ G. Surgailis, *Lietuvos kariuomenės vadai*, Vilnius, 1992, p. 181.

⁸⁵ S. Jegelevičius, „Šauliai 1940–1941 m. antiso-vietinėje kovoje“, *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*, p. 157.

⁸⁶ Šauliams panaudoti direktyva ŠADIR (1938 m.), LCVA, f. 561, ap. 12, b. 1021, l. 22.

⁸⁷ V. Vareikis, V. Jokubauskas, „Su kuo Lietuva rengėsi kariauti tarpukariu?“, *Kultūros barai*, 2010, Nr. 11, p. 77–84.

⁸⁸ A. Impulevičius, „Kova prieš užnugaryje“, *Trimitas*, 1939, Nr. 16(957), p. 372–374.

⁸⁹ A. Šova, „Nakties kautynės“, *Trimitas*, 1936, Nr. 47–50; 1937, Nr. 5, 14, 16.

⁹⁰ Juškevičius, „Žvalgomasis patrulis“, *Trimitas*, 1939, Nr. 32(973), p. 774–775.

⁹¹ J. Noreika, „Pėstininkų veiksmai kautynėse“, *Trimitas*, 1937, Nr. 21–23.

⁹² A. Impulevičius, „Būrys traukiantis“, *Trimitas*, 1939, Nr. 11(952), p. 251–252; G. Kiaulėnas, „Taktiniai žaidimai“, *ibid.*, Nr. 3(892), p. 63.

⁹³ A. Impulevičius, „Karinis mokymas rudenį“, *Trimitas*, 1939, Nr. 37(978), p. 896.

⁹⁴ „Apkasai slėptis nuo skeveldrų“, *Trimitas*, 1939, Nr. 36(977), p. 876.

⁹⁵ M. Kareiva, „Apkasai apsaugoti nuo lėktuvų bombų“, *Trimitas*, 1939, Nr. 38(979), p. 921–922.

⁹⁶ P. Žukas, „Veiksmai prieš užnugaryje“, *Trimitas*, 1940, Nr. 23(1016), p. 557.

⁹⁷ P. Žukas, *op. cit.*, Nr. 24(1017), p. 585.

⁹⁸ D. Kuodytė, „Lietuvos šauliai kovotojų prieš okupacijas gretose (1940–1953)“, *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*, Kaunas, 2005, p. 181–197.

⁹⁹ M. Luobikis, „Partizanų statutai“, *Karo archyvas*, 2008, t. 23, p. 358.

¹⁰⁰ *Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio teisiniai norminiai dokumentai*, Vilnius, 1995, p. 29.

¹⁰¹ M. Luobikis, *op. cit.*, p. 349, 354.

¹⁰² N. Gaškaitė-Žemaitienė, *Žuvusiųjų prezidentas*, Vilnius, 2005, p. 75.

¹⁰³ *Ibid.*, p. 75–76.

¹⁰⁴ S. Jegelevičius, „Šauliai 1940–1941 m. antiso-vietinėje kovoje“, *Lietuvos šaulių sąjunga valstybės ir visuomenės tarnyboje 1919–2004*, p. 160–161.

¹⁰⁵ N. Gaškaitė-Žemaitienė, „Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio strategija“, p. 38.

¹⁰⁶ *Partizanai apie pasaulį, politiką ir save*, Vilnius, 1998, p. 47–147.

¹⁰⁷ S. Raštikis, *op. cit.*, p. 325.

¹⁰⁸ Lietuvos valstybės finansų mobilizacijos planas karo metui (1935 m.), LCVA, f. 929, ap. 5, b. 663, l. 2.

¹⁰⁹ D. Kuodytė, „Lietuvos pasipriešinimo sąjūdis (1944–1953 m.)“, *Lietuva 1940–1990*, Vilnius, 2007, p. 350, 359–360.

Gauta 2011 03 03
Klaipėdos universitetas,
H. Manto g. 84, Klaipėda

Vytautas Jokubauskas

LOOKING INTO THE FUTURE: THE SPREAD AND REALISATION OF GUERRILLA WARFARE TACTICS IN LITHUANIA IN 1944–1953

Summary

The post-war guerrilla warfare in Lithuania was nothing new since the traditions of the guerrilla movement dated back to the 1919–1923 battles for independence and confrontations with Polish forces in the neutral territory. In the interwar period, the Lithuanian military authorities did not discard guerrilla warfare tactics, and this form of warfare was essentially legitimised by the Hague Convention on Warfare of 1907. In 1935, upon the militarisation of the Lithuanian Riflemen's Union and its integration in the regular army structures, the training of riflemen for the eventual occupation of the country's territory by the enemy was rather intensive. The ideas of partisan warfare were promoted by means of the periodical *Trimitas* (*The Trumpet*) and incorporated in the documents of the General Staff, which provided for the action of partisans in small units on well-known territory by using light armament and setting the objective of continuous assaults on the enemy, thereby demoralising him.

In 1940, following the Soviet occupation and liquidation of the Lithuanian Riflemen's Union, the structure, after its development for two decades, remained, and the personal contacts of riflemen were quite intensive. A network of riflemen units, the locally operating unit serving as the main tactical and administrative entity of the union, covered the entire territory of Lithuania and was a suitable basis for the organisation of post-war guerrilla warfare, while the former riflemen and officers acted as organisers and leaders of the resistance movement.

The above facts allow us to conclude that the guerrilla warfare waged against the Soviet forces of repressions and military units in Lithuania in 1944 to 1953 was influenced by pre-war Lithuanian military plans, while the warfare itself was a legitimate defence of the nation's sovereignty with respect to international military law and should be regarded as pre-planned resistance to eventual occupation.